

خلاصه بحث

در مورد تعداد رکعات نوافل یومیه اختلاف شده است، و مشهور قائل به این هستند که نوافل، سی و چهار رکعت است.

صلوات مندوبه

امام راحل پس از ذکر نمازهای واجب، بحث نمازهای مستحبی را مطرح کرده و فرموده اند:

«و المندوبة أكثر من أن تحصى، منها الرواتب اليومية، و هي ثمان ركعات للظهر قبله، و ثمان للعصر قبله، و أربع للمغرب بعده، و ركعتان من جلوس للعشاء بعده تعدّان بركعة، تسمّى بالوتيرة، و يمتدّ وقتها بامتداد وقت صاحبها، و ركعتان للفجر قبل الفريضة، و وقتهما الفجر الأول، و يمتدّ إلى أن يبقى من طلوع الحمرة مقدار أداء الفريضة، و يجوز دسهما في صلاة الليل قبل الفجر و لو عند نصف الليل، بل لا يبعد أن يكون وقتهما بعد مقدار إتيان صلاة الليل من انتصافها، و لكن الأحوط عدم الإتيان بهما قبل الفجر الأول إلا بالدس في صلاة الليل، و إحدى عشرة ركعة نافلة الليل، صلاة الليل ثمان ركعات ثم ركعتا الشفع ثم ركعة الوتر، و هي مع الشفع أفضل صلاة الليل، و ركعتا الفجر أفضل منهما، و يجوز الاقتصار على الشفع و الوتر، بل على الوتر خاصة عند ضيق الوقت، و في غيره يأتي به رجاء، و وقت صلاة الليل نصفها إلى الفجر الصادق، و السحر أفضل من غيره، و الثلث الأخير من الليل كله سحر، و أفضله القريب من الفجر، و أفضل منه التفريق كما كان يصنعه النبي صلى الله عليه و آله، فعدد النوافل بعد عدّ الوتيرة ركعة أربع و ثلاثون ركعة ضعف عدد الفرائض، و تسقط في السفر الموجب للقصر ثمانية الظهر و ثمانية العصر، و تثبت البواقي، و الأحوط الإتيان بالوتيرة رجاء»^۱.

برای روشن شدن مطلب، ابتدا باید کلمات اصحاب را در مورد نمازهای مستحبی تنقیح کنیم و سپس به تنقیح نصوص مقام پردازیم.

تنقیح کلمات اصحاب

^۱تحریر الوسيلة (دو جلدی)، الخميني، السيد روح الله، ج ۱، ص ۱۳۰.

درس خارج فقه آیت الله سیفی مازندرانی، تاریخ: ۱۴۰۳/۷/۲۱

صاحب حدائق پس از آنکه اخبار را ذکر کرده چنین فرموده است:

«اختلفت هذه الاخبار في عدد النافلة الموظفة في اليوم و الليلة، فمنها ما دل على انها اربع و ثلاثون و هذا هو المشهور بين الأصحاب (رضوان الله عليهم) بل نقل الشيخ فيه الإجماع، و منها ما دل على انها ثلاث و ثلاثون بإسقاط الوتيرة بعد العشاء، و منها ما دل على انها تسع و عشرون بإسقاط أربع قبل العصر مضافة إلى الوتيرة، و منها ما دل على انها سبع و عشرون بإسقاط ركعتين من نافلة المغرب زيادة على ما ذكر، و الوجه في الجمع بينها في ذلك - كما ذكره جملة من أصحابنا - ان يحمل الفرد الأقل على ما كان أوكد استحبابا إذ الأمر بالأقل لا يوجب نفي استحباب الأكثر»^۲.

در مورد تعداد رکعات نوافل یومیة اختلاف شده است، ولی قول مشهور این است که نوافل یومیة بیست و سه رکعت است، و نوافل لیلیة یازده رکعت است، که وقتی با هم جمع بشوند سی و چهار رکعت خواهند شد.

سی و چهار رکعت بودن نوافل، مبتنی بر این است که نافله عصر هشت رکعت باشد، و نافله مغرب چهار رکعت باشد، و نماز وتیره نیز یک رکعت به حساب بیاید.

اختلافی که در مورد نوافل وجود دارد مربوط به نماز عصر و مغرب، و همچنین نماز وتیره است.

برخی از نصوص، وتیره را به عنوان نافله نماز عشاء حساب کرده اند و این دو رکعت نشسته را یک رکعت ایستاده محسوب کرده اند، ولی برخی دیگر از نصوص، نماز وتیره را جزو نوافل ندانسته اند و تشریع آنرا فقط برای تکمیل عدد نوافل دانسته اند، که توضیح آنرا ذکر خواهیم کرد.

یکی از اقوال غیر مشهور در مورد نوافل این است که مجموع نوافل سی و سه رکعت هستند، و این قول مبتنی بر این است که نماز وتیره جزو نوافل نباشد.

یک قول دیگر این است که نوافل بیست و نه رکعت هستند، که این قول مبتنی بر آن است که نافله عصر چهار رکعت باشد و وتیره نیز جزو نوافل نباشد.

^۲ الحدائق الناضرة في أحكام العترة الطاهرة، البحراني، الشيخ يوسف، ج ۶، ص ۲۳۳

درس خارج فقه آیت الله سیفی مازندرانی، تاریخ: ۱۴۰۳/۷/۲۱

یک قول دیگر نیز این است که بیست و هفت رکعت باشند، به این معنا که نافله عصر چهار رکعت باشد، و وتیره نیز ساقط شود، و نافله مغرب نیز دو رکعت باشد.

صاحب حدائق پس از ذکر نصوص و ذکر این اقوال، وجه جمعی اصولی را مطرح می کند که بسیار زیباست.

برخی ها به صاحب حدائق طعنه می زنند و ایشان را اخباری می دانند، ولی ایشان از اخباری هایی نیستند که اهل افراط باشند و در همین جا وجه جمعی که برای روایات بیان کرده اند مبتنی بر قاعده اصولی است، و اگر اخباری بودن به این معناست، پس ما هم اخباری هستیم!

وجه جمع ایشان این است که روایاتی که رکعات کمتر را ذکر کرده اند باید حمل بر تاکید استحباب بشوند، به این معنا که اگر کسی نخواهد مقدار اکثر را بخواند، و مثلاً حوصله نداشته باشد، لا اقل این مقدار اقل را بخواند تا استحباب را بجا آورده باشد، ولی اگر بخواند اکثر را هم انجام بدهد خوب است، بنابراین انجام دادن مقدار اقل، تاکید بیشتری دارد، ولی اصل استحباب اکثر نیز نفی نمی شود.

بنابراین مراد ایشان این نیست که انجام دادن دو رکعت، بهتر از انجام دادن چهار رکعت است! چون مسلم است که اگر کسی اکثر را انجام بدهد قطعاً کار بهتری کرده است، منتهی مراد ایشان این است که اگر کسی به هر دلیلی نخواهد اکثر را انجام بدهد، لا اقل مقدار اقل را انجام بدهد و این اقل را ترک نکند.

صاحب ریاض نیز در مورد نوافل چنین فرموده است:

«و نوافلها أربع و ثلاثون رکعة فيكون المجموع إحدى و خمسين رکعة على الأشهر في الروایات»^۳.

ضمیر «ها» در «نوافلها» به فرائض یومیه بر می گردد، یعنی نوافل مربوط به فرائض یومیه سی و چهار رکعت هستند که در طول شبانه روز خوانده می شوند. که اگر این سی و چهار رکعت نافله را با هفده رکعت فریضه جمع کنیم عددی که به دست می آید پنجاه و یک رکعت خواهد بود که در روایات به عنوان تعداد نمازهای شبانه روز ذکر شده است.

^۳ ریاض المسائل، الطباطبائی، السید علی، ج ۳، ص ۳۲۴

درس خارج فقه آیت الله سیفی مازندرانی، تاریخ: ۱۴۰۳/۷/۲۱

صاحب حدائق نوافل یومیة را سی و چهار رکعت دانست و این قول را به مشهور نسبت داد، ولی صاحب ریاض این قول را اشهر دانست.

به نظر ما کلام صاحب حدائق درست است و تعبیر به «اشهر» در اینجا صحیح نیست.

البته تعبیری که صاحب ریاض بکار برده اند «الاشهر فی الروایات» است، بنابراین می توان گفت که کلام ایشان اصلاً ناظر به اشهر یا مشهور بودن قول نیست، بلکه این تعبیر در مورد روایت بکار رفته است.

صاحب جواهر فرموده اند:

«و أما نوافلها أي الفرائض في الحضر فأربع و ثلاثون ركعة على الأشهر نصا و فتوى، بل المشهور نقلا و تحصيلا، بل في فوائد الشرائع أنه المعروف في المذهب، بل في المختلف و الذكرى و المدارك لا نعلم فيه مخالفا، كالدروس عليه فتوى الأصحاب، و نحوه كاشف الرموز لكن بتغيير الفتوى بالعمل، بل عن الخلاف و الانتصار و المذهب و غاية المرام و مجمع البرهان الإجماع عليه، و تفصيلها أمام الظهر ثمان، و قبل العصر مثلها، و بعد المغرب أربع، و عقيب العشاء ركعتان من جلوس تعدان بركة، و إحدى عشر صلاة الليل مع ركعتي الشفع و الوتر، و ركعتان للفجر فيكون حينئذ مجموع الفريضة و النافلة إحدى و خمسين ركعة».

ایشان تعداد نمازهای نافله در حضر را بیان کرده اند، چون نوافل ظهر و عصر در سفر ساقط می شوند.

صاحب جواهر نیز مانند ریاض تعبیر «اشهر» را آورده است و سی و چهار رکعت بودن نوافل را از جهت فتوا و نص اشهر دانسته است.

صاحب جواهر خیلی متأثر از صاحب ریاض است و خیلی به ایشان احترام می گذارد و معمولاً از عبارات ایشان استفاده می کند، در اینجا هم به همین جهت است که تعبیر اشهر را بکار برده است.

و بعد از تعبیر اشهر، تعبیر مشهور را نیز آورده و پس از آن تعبیری همچون عدم وجود مخالف را بیان کرده است.

درس خارج فقه آیت الله سیفی مازندرانی، تاریخ: ۱۴۰۳/۷/۲۱

بنابراین می توان گفت که این فتوا نه تنها اشهر نیست، بلکه مشهور است، و بلکه شهرت عظیمه قریب به اتفاق و اجماع است.

با این حساب و بر اساس قول مشهور، مجموع نوافل یومیه و لیلیه سی و چهار رکعت است، به این شرح که نافله هریک از نماز ظهر و عصر هشت رکعت، نافله مغرب چهار رکعت، نافله عشاء دو رکعت نشسته که یک رکعت حساب می شود، نافله صبح دو رکعت، نافله شب هشت رکعت، و همچنین شفع و وتر نیز به این رکعات اضافه می شود.

نمازهای یومیه نیز هفده رکعت است که اگر با آن سی و چهار رکعت جمع بشود مجموع فرائض و نوافل در شبانه روز پنجاه و یک رکعت خواهد بود.

در روایات نیز طایفه ای داریم که تعداد رکعات نمازهای شبانه روز را پنجاه و یک رکعت دانسته اند که این روایات را در ادامه ذکر خواهیم کرد.

البته این طایفه از روایات، فقط همین عدد را به صورت کلی ذکر کرده اند، و تعداد رکعات هریک از نوافل را به صورت مجزا بیان نکرده اند، منتهی همین مقدار هم قابلیت استدلال دارد و قول مشهور را ثابت می کند.

تنقیح نصوص

صحیحہ اسماعیل بن سعد احوص

و عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَعْدِ بْنِ الْأَحْوَصِ قَالَ: «قُلْتُ لِلرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَمْ الصَّلَاةُ مِنْ رَكْعَةٍ؟ فَقَالَ: إِحْدَى وَ خَمْسُونَ رَكْعَةً»^۱.

حضرت در پاسخ به سوال راوی، تعداد رکعات نمازها را پنجاه و یک رکعت بیان می کنند که این با قول مشهور سازگار است.

^۱ وسائل الشیعة، الشیخ الحر العاملی، ج ۳، ص ۳۴، أبواب أعداد الفرائض و نوافلها، باب ۱۳، ح ۱۱، ط الإسلامية.